

ISSN 2310-3353

Қостанай
мемлекеттік
педагогикалық
институтының

ЖАРШЫСЫ

ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

№ 2
2022

АЙДНАЛИЕВА, Н. А., ЕРУБАЕВА, А., САИПНАЗАРОВА, М.

**ВОСПИТАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ АБАЯ КУНАНБАЕВА
В НАСТОЯЩЕЕ ВРЕМЯ**

Когда человек рождается от родителей, он не слышит: слышит, видит, держит, учит, признает хорошее, плохое в мире, а значит, тот, кто знает, тот, кто видит, будет образован. Великий поэт призывает молодое поколение быть искусственным, всесторонне образованным. Абай показал, что все пороки, бесчестие и непристойность, невежество в молодежной среде можно устранить воспитанием и воспитанием.

Ключевые слова: образование, воспитание, человеческие качества, наглядность.

AYDNALIEVA, N., A., YERUBAYEVA, A., SAIPNAZAROVA, M.

**THE EDUCATIONAL SIGNIFICANCE OF ABAI KUNANBAYEV'S PEDAGOGICAL VIEWS AT
THE PRESENT TIME**

When a person is born from parents, he does not hear: he hears, sees, holds, teaches, recognizes the good and bad in the world, which means that the one who knows, the one who sees, will be educated. The great poet urges the younger generation to be sophisticated, comprehensively educated. Abai showed that all the vices, dishonor and obscenity, ignorance in the youth environment can be eliminated by education and upbringing.

Key words: education, upbringing, human qualities, visibility.

ӘОЖ 8.1751

Ерманова, С.Б.,

*тіл және әдебиет теориясы
кафедрасының аға оқытушысы,
педагогика ғылымдарының магистрі,
А.Байтұрсынов атындағы ҚӨУ,
Қостанай, Қазақстан*

ЖІГІТ БОП ГАУҒАР ТАСТАЙ АСЫЛ БОЛСА

Түйін

«Тау тасты шабыт қылып»жазақ даласын әнмен күйге бөлеген ақиық ақын, сал-серілердің падишасы, елінің ардақтаған аяулы ұлы Ақан Қорамсаұлының ғажайып сырға толы өмірі, әсем де сазды әндері мен болашақ ұрпаққа деген өсиеті бұл баға жетпес байлығымыз, асыл мұрамыз.

Кілт сөздер: «Арқаның ақиығы Ақан сері», «Ақан сері – лирик, әнші ақын», «Біз қанжар алтынданған қынындағы».

1 Кіріспе

Ақан сері – сегіз қырлы, бір сырлы, ұлы талант иесі. Ақанның шығармашылық өнері-тазалықтың, әсемдіктің көрінісі. Ол жай ғана ақын емес, әнші-ақын, өзі шығарған өлеңін өзі әнге салып, домбырада ойнап, өзі орындаған.

Арқаның ардагері атанған Ақан – қазақтың ән өнері аспанында зор даусымен асқақтата жыр нөсерін ақтарып өткен дарын иесі; халқымыздың бойындағы тамаша талантты бойына сіңірген.

Ойлы, сырлы ғажайып шығармаларын өз даусымен орындап, қалың елге кең таратып, тыңдаушының құлақ құрышын қандырған, топшасы болат дауылпаз. Өмір сүрген ортасынан озат шығып, асыл өнерімен де, жеке бас әдет-мінездерімен де, жүріс-тұрыс, киім-кііс, сән-салтанатымен де даралана көзге түскен қазақтың ең қадірлі серілерінің бірі де, бірегейі. Асып-таспай, жабырқап жасымай әр кез арын таза ұстай білген, жақсылық пен әділеттік жолына белін бекім бұған, ақыл-парасаты биік саналы гуманист.

Қазақ даласын әсем әнімен тербеп, артына өлмес мол мұра қалдырған Біржан сал Қожағұлұлы 1834 жылы табиғаты көркем, аты аңызға айналған Бурабай жерінде Көкшетау өлкесінде Жөкей көлінің маңында дүниеге келген. Біржанның өз әкесінің аты – Тұрлыбай Елден ерек өнерімен көзге түскен Біржанды атасы Қожағұл өз тәрбиесіне алған. [1; 32]. Біржанның: «Баласы Қожағұлдың Біржан салмын» – деу себебі сондықтан. Біржанның ерекше қабілеті туралы академик А.Жұбанов: «*Біржан жасынан өзгеше мінезді, әуесқой, әңгімеге құмар, сезімтал болатын...*», – деген. Біржанның шығармашылығындағы ерекше сәт – ұлы ақын Абай ауылына баруы М.Әуезовтің «Абай жолы» роман-эпопеясында тамаша суреттелген. [2; 28]. Өнер жолы оңай жол емес. Оған да жігіттің беріліп еңбек ететін қажырлысы, табандысы қажет. Жігерсіз жасықтан нәтиже де шамалы, алдына қойған мақсатқа қиындыққа төзіп, аянбай талаптанып қана жетуге болатыны ескертіледі. Оған жігіттің жігіті ғана төзеді, қиындық асуынан өтіп, арман-мұратына жетеді. [1; 25].

2 Материалдар мен әдістер

Ақан сері – лирик, әнші ақын. Ақан қалдырған мұраның бәрі дерлік, жүрек отының жалындай, терең толғаныстардың туындылары, адамның сезім сырнайын тарта білген сыршыл да шынышыл поэзия, әрбір сөзі жүректі елжіретер, жүрекке жылылық берер, жаныңды жадыратар жастық лебіне суарылған нұрлы. Оның поэзиясы елжіреп егілген күйініштің қайғы-зары емес, жаны жаралы жастық қайсарлық пен қайратқа толы ащы үнін естіртер өрелі де өткір жыр.

Ақан сері өмір шындығын терең жырлаған. Асқақ ақын ғана емес, сыршыл лирикалық сезіммен, әншілік орындаушылық композиторлық өнерімен бүкіл қазақ даласына танылған ерекше дарын иесі, арқаның ардагер ақын әншісі болды. Жастық, бозбалалық көңілде Ақан серінің көп жырлаған тақырыбы достық, махаббат болды. Өзі ақын, өзі әнші, өзі аңшы сұлу жігіт Ақанның халық арасына атағы тез жайылады. Оның айналасына қыз-бозбала топтала береді. Эстетикалық сезімі, талғамы күшті, ол Көкшенің көркем табиғатында туған небір әсем әндерін бабына келтіріп орындайтын болған. Ақанның енді қадірі ел арасында күннен-күнге арта түскен. Нәзік жанды ақын өмірдегі небір сұлу, әдемінің бәрін беріле жырлаған. Ол өзінің «Желдірме» өлеңінде:

Ғашықтық бір ыстық күн, желі тынық,
Басына түскен жанның көңілі сынық.
Жарлы, бай, жаман, жақсы дегізбейді

Уа, шіркін, желіктірсе жігітшілік, – деп бастан өткізген албырт жастықтың бір кезеңін сүйсіне толғайды; [2; 1].

Ақынның «Жайықтың ақ түлкісі», «Ақ көйлек» т.б. лирикалық өлеңдерінде көркі көз сүріндірер сұлу арулар ақын назарынан тыс қалмайды. Ол адамның түсі де, ісі де, жаны да сұлу болуын қалайды, өлеңдерінің лирикалық қаһарманы – әсем бейнелі, жаны сұлу адам болып келеді. Оны суреттеу барысында неше алуан теңеу, метафоралар, бейнелі сөздер, үздік эпитет, теңеу, шендестірулерді молынан шебер пайдаланады.

Ақан шығармаларында сұлу қыздардың мінез – көркі қаншалықты әдемі жырланса, сондай-ақ қазақ жігіттерінің бейнелері де айтарлықтай жоғары дәрежеде суреттеледі. Ақын нақты бейне жасап, қазақтың аруларына сай ардагер азаматтарын, ақылына көркі сай өнерлі жас жігіттерін де асқақтата әнге қосады.

Ақан сері туралы замандасы Мәшһүр Жүсіп Көпеев: «Ақан сері жігіт көркі, сөздің бұлбұлы еді...», – деген баға берген. Бұдан Ақан сері Қорамсаұлының өз кезеңінде барлық жақсы қасиеттерді бойына сіңірген, жігітке тән батырлық пен қайсарлық, өнер мен білімді меңгерген – «сөз бұлбұлы» [4; 12].

3 Нәтижелер мен талқылау

Ақанның өз бойындағы басқа замандастарынан артық қасиеттері әр тұста жарқ етіп көрініп, асқан өнер иесі, көрікті, ақ жарқын, адал жар ретінде, үлгілі бейне болып көрініс табады. Мысалы оны, «Біз қанжар алтынданған қынындағы», «Мен бұлбұлмын сайрап

тұрған иран бағы», «аспанда біз ақ бүркіт қағып кеткен», «Арқаның ақиығы Ақан сері» т.с.с. өлеңдерінен аңғаруға болады.

Ақан сері Қорамсаұлы «Айтамын замандасқа біраз кеңес», «Қыз сипаты», «Достарыма», «Әйелдер сипаты», «Жігіттерге», «Жігіт сипаты» өлеңдерінде адам бойындағы, мінезіндегі кемшіліктер, мәдениеттілік, жүріс-тұрысындағы олқылықтар туралы жырлап, адам баласын жамандықтан жирендіріп, жақсылыққа үндеген [3; 17].

«Айтамын замандасқа біраз кеңес...» өлеңінде замандастарын, яғни кезіндегі жастардың он үш түлі қылық мінездерін сипаттап берген. Бірінші орындағы жігітке берген ақын бағасы – «дүниенің абзал гауһар тасы» болса, екінші қатардағы жігіт біріншіге қарағанда сәл төмендеу, алайда, өзіне лайық қайраты мен жігері бар жігіт. Үшінші ер – өр мінезді, оң солын таныған, төртінші жігіт сипаты ауыр мінезді, бесіншісі сыртқа сыр білдірмес, түлкіге ұқсас айлакер. Алтыншы жігітті қарқылдаған дарақы болса, жетінші жігіт сипатын «Бір көрген жат адамға сыр алдырып, сырының іштен жанған бәрін шешер» боз өкпе, ынжық деп бейнелеген. Сегіз қырлы, сөзге ділмар, тіл тапқыш, уәдеге берік – бұл сегізінші жігіт сипаты, тоғызыншы жігіт – томаға тұйық, «Шық бермес Шығайбай», оныншы жігіт – қайынжұртшыл, он бірінші жігіт – ел арасына іріткі салар, өсекші, өтірікші, он екінші жігіт – кісіге бойын беріп жақын келмейтін, сіресіп сықырлаған тәкаппар болса, ең соңғы жігіт сипаты – қара күшіне сенген, ұр да жық мінезді біреу. Ақан бірнеше жігіттерді сипаттай келе, осылардың тек жақсы қасиеттерін бойға сіңіріп, жағымсыздарынан аулақ болуға үндейді.

Айтайын замандасқа біраз кеңес,

Жігіттік талап еткен жаман да емес.

Өнермен талпынам деп орға түссе,

Өкініп өз ісіне қайғы жемес – деп, ақын жастарды, өз кезіндегі замандастарын білім – ғылымға бой ұрып, талмай еңбек етуге, өнер үйренуге шақырады. Сонда ғана өмірдің қызықты өтетінін, еліне пайдалы іс жастайынын болашақ ұрпаққа айтып кеткен.

4 Қортынды

Ақанның қазақ жігіттеріне, замандас достарына қаратып жазған арнауларында ол ақыл айтып, жақсылық жолға үндейді, өнер-білімге баулиды, жамандықтан жирендіреді. Ел мүддесін қорғайтын, әділдікті ту еткен адал азамат болуға, еңбек етуге шақырады. Ер-жігіттерді құр селтеннен, мәнсіз күлкі мен мәнсіз өмірден, жағымсыз мінезден сақтандырған.

Жігіттердің мінезін сынға алып, түрлі сипаттама берген, оларды жақсылыққа баулыған, жігіт сипатын жасаған ақынның бірнеше өлеңдерін атап өтуге болады. «Заман адамы», «Жігіт сипаты», «Жастық шақтар», «Асыл мен жасық», «Жақсы мен жаман», «Айтамын замандасқа біраз кеңес», «Жігіттерге», «Достарыма» сынды өлеңдерінде ақынның «мінсіз жігіт бейнесін» жасайды.

«Жігіт сипаты» өлеңінде:

Көзі де, көңіл де соқыр қараңғының,

Несі адам түк білмейтін масыл болса?!

Көңілі соқыр қараңғы кісінің халқы тұрмақ өзіне де пайдасы тимесі хақ. Түк білмес наданның өз өміріне мән бермей, елге кесірін тигізіп, дүниеге мәнсіз келіп-кететіндерден нәтижелі іс те күтілмесі анық. Бұл секілділер барлық жаман қасиеттерді бойына сіңірген, өсең-аяңға бір табан жақын жүретін, «өзінің қара басын да баға алмас» масылдар.

«Масылдарға» қарсы топ «Бір сырлы, сегіз қырлы» жігіттер. Бұл өлеңде былайша суреттелген:

Наркескен қайрылмайтын қылыш болса,

Мінез, ақыл, өнері дұрыс болса.

Бір сырлы, сегіз қырлы болса жігіт

Жорғадай тілі майда жүріс болса.

Ақылды сабырлы ер деп соны айтамыз,

Еткені берекелі жұмыс болса [4; 35].

Жақсы жігіт сипаты бұл – іскерлік, адамгершілік, адалдық, әділдік, жайдары мінез, ұшқыр білім, ақыл-парасаттылықтың молдығы, еңбектің өнімділігі мен қажыр-қайрат.

Берекелі жұмыс істесе, қылыштай қайтпас қайсар болса, мінезі мен ақылы, өнері бір-біріне сай, шешен тілді, ақылды, сабырлы жігіт – серінің арманындағы өткір, асқақ жас жігіт. «Осындай асыл азамат қазақ халқының арасынан табылып, елді бастаса – бұл зор қуаныш, үлкен мәртебе болар еді», деген жастарға адамгершіл зор үміт артады.

«Тау тасты шабыт қылып» қазақ даласын әнмен күйге бөлеген ақиық ақын, сал-серілердің падишасы, елінің ардақтаған аяулы ұлы Ақан Қорамсаұлының ғажайып сырға толы өмірі, әсем де сазды әндері мен болашақ ұрпаққа деген өсиеті бұл баға жетпес байлығымыз, асыл мұрамыз. Ақанның асыл туындылары өскелең ұлттық мәдениетіміздің алтын қорына біржола еніп кетті.

Әдебиеттер тізімі

1. Сүйіншалиев Х. XVIII – XIX ғасырлардағы қазақ әдебиеті. – А., 1961 ж.
2. «Нар заман мен зар заман» поэмасы. Алматы 2002.
3. Бес ғасыр жырлайды 1 том. А., 1993 ж.
4. Дала даналары. Құрастырғандар: Е. Әбен, т.б. Алматы, 2001. – 20 бет.

Материал редакцияға түсті: 15.03.2022

ЕРМАНОВА, С.Б.

«ЕСЛИ ПАРЕНЬ ДРАГОЦЕНЕН, КАК БРИЛЛИАНТ»

Жизнь Акана Корамсаулы, истинного поэта, царя коней, любимого сына страны, полная чудесных тайн, красивых и мелодичных песен и завет грядущим поколениям, является нашим бесценным достоянием и благородным достоянием.

Ключевые слова: «Ақан Сері , красавчик и соловей», «Акан Сері – автор текстов, автор-исполнитель», «Я кинжал в позолоченных ножнах».

ERMANOVA, S. B.

«IF A GUY IS AS PRECIOUS AS A DIAMOND»

The life of Akan Koramsaully, a true poet, king of horses, beloved son of the country, full of wonderful secrets, beautiful and melodious songs and testament to future generations, is our priceless and noble heritage.

Key words: «Akan Seri, handsome and nightingale», «Akan Seri – lyricist, singer-songwriter», «I am a dagger in a gilded scabbard».

UDC 5.51.7

Khanzharova, B.S.,

candidate of pedagogical sciences, docent,

Amankulova, L.N.,

2nd year master student of «7M01501 -

Mathematics»,

Suleyman Demirel University,

Kaskelen, Kazakhstan

THE ROLE OF PROBLEMS IN MATHEMATICS AND GENERAL METHODS OF SOLVING

Abstract

The future competitive specialist, tomorrow's student, today's young generation studies at school. The main issue in teaching mathematics at school is the teacher's skill. In order to consciously and successfully use teaching methods, a